

SYÝASY DERŇEW WE ÇAKLAMA

Aşgabat –2010

**© Ata Çarygulyýew. Syýasy derňew we çaklama.
Ýokary okuw mekdepleriniň syýasaty öwreniş hünäriniň
talyplary üçin okuw gollanmasy.**

**Dünýä taryhy kafedrasynyň uly mugallymy, t.y.k
J. Annaorazowyň ylmy redaksiýasy bilen**

Türkmenistanyň Bilim ministrligi tarapyndan hödürlenildi

©Ata Çarygulyýew.

©Magtymguly adyndaky Türkmen döwlet uniwersiteti

Giriş

Syýasy derňew we çaklama-esasy ylmy usullary bolup, olar ikisi aýrylmaz baglanyşykdaky zatlar bolup durýar. Diňe syýasy derňew geçirip, onuň esasnda soň çaklamany döredip bolýar. Syýasy derňew diýmek-syýasy ulgamlary, sistemalary, düzümleri, wakalary we hadysalary pikiriňde, Ya-da hakykatta (eksperiment) aýry böleklere bölüp, olara bölekleýin akyl ýetirmek, elementleri we düzümlerini öwrenmek bolup durýar. Syýasy derňew matematiki hem formal-logiki görnüşünde bolýar. Bu derňewleriň üsti bilen her bir obýektiň içki düzüminiň arabaglanyşyklaryny öwrenip bolýar.

Syýasy çaklama-diýmek, bu ylmy barlaglara, syýasy derňewe esaslanyp, haýsy-da bir wakanyň, hadysanyň geljekde boljak ýagdaýyny önünden aýtmak bolup durýar. Meselem, belli bir ulgamyň ýa-da pudaklaryň şu günki ösüşlerini, ýagdaýlaryny ylmy taýdan öwrenip, onuň geljekde haýsy derejelere ýetjekdigini önünden çaklamak.

:Syýasdy derňew we çaklama “ okuw dersiniň ,maksady – talyplary syýasy derňewleriň many –mazmunyny, usullary, usuliýeti, taglymatlary dürli sýsasy pikirleri bilen tanyşdyrmak bolup durýar. Ýokary okuw jaýlaryň talyplaryny syýasy derňewiň we çaklamanyň syýasy ylymlarynda orny we ähmiýeti bilen tanyşdyrmak bolup durýar.

Syýasy derňew we çaklama okuw dersiniň esasy meselelere şu aşakdakylar degişlidir:

- 1) Syýasy derňewleriň prosesi; usullary, taglymatlary bilen tanyşdyrmak;
- 2) Ulgamlaýyn we deňeşdirme derňewleri geçirmek we nazary bilimleri tejribede ulanyp, derňew endiklerini döretmek.
- 3) Häzirki zaman dünýäniň ulgamlaýyn derňewini geçirip, ulgamlaýyn derňewe düýpli düşünmek. Syýasy

çaklamanyň many-mazmuny,usullary we görnüşleri bilen tanyşmak;

:Syýasy derňew we çaklama diýen okuwdersiniň many-mazmuny-syýasaty öwreniş ylmyň esasy usullary bolan-barlag we analiz geçirip,onuň esasynda bolsa belli bir çaklamalary döretmek bolup durýar.Syýasy derňew we çaklama-syýasaty öwrenýän alymlaryň we hünärmenleriň esasy usullary we ýörelgeleri bolup,olar syýasaty öwreniş ylmyň ösüşiniň badalgasy bolup durýar.Syýasy derňew we çaklama geçirmegiň esasy ylmy netijeleri bolsa döwletiň ösüşiniň esasy maksatnamalarynda ulanylyp,öz ornuny tapýar.Onuň möhümliligi hem şondan durýar diýip nygtap bolýar.

Tema: Syýasy derňewleriň we çaklamalaryň ugurlary we usullary.

Syýasatyň we syýasy gatnaşyklaryň ylmy barlaglaryny geçirmek bilen syýasy derňewleriň ugurlary we usullary aýan bolýar.Syýasy derňewleriň esasy hem birinji meselesi-ylmy barlag geçirmegiň prosesi bolup durýar.Barlag-ylmyň akyl ýetirmegiň ýörite görnüşi,hem-detäze bilimleri döretmegiň esasy usuly we ýoly bolup durýar.Syýasy derňewiň ylmy barlaglaryň iki arabaglanşykly derejesi bar:

1)Emipriki görnüşi;

2)Teoretiki derejesi;

Syýasy derňewiň barlaglaryň esasy elementleri:

1.Meseläni goýmak

2.Bar maglumatlaryň ilkinji derňewi

3.Gipotezalary döretmek

4.Gipotezalaryň teoretiki derňewi

5.Eksperimentleri planlaşdyrmak we gurnamak

6.Eksperimenti geçirmek

7.Alynan netijeleri jemlemek

8.Gipotezalary barlamak

Syýasy çaklamalaryň esasy ugurlary we usullary:

1)Hyýaly çaklamar-ylmy tarapdan subut edilmedik,adamlaryň arasynda nesilden-nesile geçýän çaklamalar.

2)Empiriki çaklamalar-syýasatda esasy ,real ulanylýan ugurlaryň biri

Onuň esasy-geçmişde bolup geçen wakalar we prosesler barada toplanan tejribe we bilim.Syýasy tejribä esaslanýan çaklamalar

3_Ylmy çaklamalar-hakyky syýasy hadysalaryň kanunalaýyklaryny bilmekligine esaslanýar.Hakyky syýasy güýçlerini,düzümlerini seljermek.

Syýasy çaklamalaryň bitirýän wezipeleri :

1)Halkara gatnaşyklaryň esasy ugurlaryny kesgitlemek

2)Bolup biljek halkara,sebitara gapma-garşylyklaryň mehanizmiň döreýşine we ösüşine akyl ýetirmek

3)Saýlaw kompaniýalaryň netijelerini çaklamak

4)Döwletdäki syýasy güýçleriň ösüşini kesgitlemek

5)Syýasy lideriň ýurtdaky reýtengini kesgitlemek

6)Syýasy kararlaryň bolup biljek netijelerini çaklamak

Syýasy derňewiň we çaklamalaryň esasy ylmy meselesi-barlag geçirmek prosesi bolup durýar.Sebäbi barlaglaryň netijesinde syýasy derňew we çaklama işlerini geçirip bolýar.Bu meselede-ylmy barlaglary geçirmek-syýasy ulgamlaryň,syýasy düzümleriň,syýasy wakalarynyň we hadysalarynyň düýp sebäplerine akyl ýetirmek diýmekdir.Syýasy derňew ylmy barlaglara esaslanýar,syýasy çaklamalar bolsa ,ylmy barlaglardan we derňew işlerim\nden soňra,olaryň esasynda döredilýändir.

Ylmy barlaglaryň esasy ugurlara şu aşakdakylar degişlidir:

1.Ylmy neseläni anyklamak

2.Maglumatlary baramak we seljermek

3.Gipotezalary taýýarlamak.

Ylmy barlaglar şulara bölünýär:

- 1)Hil barlaglary
- 2)Maglumatlary barlamak we seljermek
- 3)Gipotezalary taýýarlamak
- 4)Amaly barlaglary
- 5)Kompleksleýin barlaglary
- 6)Dersara barlaglary

Ylmy barlaglaryň üsti bilen döwletiň syýasy ulgamyna,onuň düzümlerine,syýasy wakalara we umuman syýasy durmuşa akyl ýetirip,oný has ýokary ösdürmek hem kämilleşdirmek mümkinçilikler döreýär.

Tema: Syýasy derňewleriň prosesi

Derňewleriň prosesi diýmek,bu düşünje umumy düşünje bolup,ol öz çäklerinde tutuşluguna ylmy barlaglary hem analizleri geçirmek işlerini öz içine alýar.Derňewleriň prosesi diýen düşünje birnäçe tapgyrlardan ybaratdyr:

- 1.Syýasy barlaglaryň we analizleriň başlanýan pursaty
- 2.Syýasy barlaglaryň geçişi
- 3.Syýasy barlaglaryň netijeleri

‘Derňewleriň prosesi diýen düşünje belli bir wagty talap edýär.Derňewleriň prosesi diýen düşünje-syýasy derňew we çaklama diýen meselede-esasy ugur ýörelge bolup durýar.Derňewleriň prosesiniň dowamynda döwletiň syýasy ulgamyny,sosial düzümlerini,syýasy durmuşuny we syýasy wakalary öwrenip, barlap, olaryň mazmununa göz ýetirip bolýar.Netijede bolsa,hünärmenler alymlar özleri üçin örän gymmatly maglumatlary alyp bilýärler.Ahyrky netijede bolsa geçirilen derňewleriň barlaglaryň analizleriň esasynda täze syýasy çaklamalar peýda bolýar.

Barlag geçirmegin prosesiniň esasy maksady-dürl barlaglaryň we faktlaryň jemini jemlemekdir. Her bir geçirilýän ylmy barlagyň we analiziň esasy wezipesi-belli bir ylmy netijä gelmek, jemlerini jemlemek bolup durýar.

Ylmy barlaglaryň geçirilmeginiň öz tassyklanýan düzgüni bar. Ylmy syýasy barlaglar birnäçe tapgyrlardan ybaratdyr, ýagny barlag işiniň başlanyşy, onuň hereketi we dowamlylygy, onuň tamamlanmagy. Ylmy syýasy barlag prosesiniň netijesinde ähli alynan faktlaryň jemi jemlenilýär. Geçirilen ylmy syýasy barlaglaryň üsti bilen, oňa esaslanyp, alymlar öz syýasy çaklamalary döredýärler.

Syýasy ylmy barlaglary alymlar hem hünärmenler amaly görnüşünde geçirýärler. Barlaglaryň çäklerinde alymlar-eksperiment, modelirlemek, shema ýaly ylmy usullary ulanýarlar.

Syýasy barlaglary geçirmek prosesi-ylmy barlag geçirmäge we normatiw analizleri öwrenmäge gönükdirilendir. Syýasy barlaglar ahyrky netijede-ylmy barlaglaryň bir görnüşi bolup durýar. Sebäbi ylmy barlag diýen düşünje-ol ähliumumy düşünje bolup, jemgyýetiň, döwletiň hemme pudaklarynda ulanylyp biler. Şeýlelik bilen syýasy barlag-döwletiň syýasy ulgamyna akyl ýetirýän umumy ylmy barlagyň bir bölegi bolup durýar.

Syýasy barlaglary geçirilýän döwürde her pudakda ulanylýan normatiw analizlary öwrenmek bolsa, bu pudakda zähmet çekýän hünärmenleriniň ylym-bilim derejeleri has ýokarlandyrmak diýip düşünmeli.

Tema: Syýasy derňewleriň we çaklamalaryň usullary.

Syýasaty öwrenýän aýmlar onlarça ýyllaryň dowmynda syýasy derňewleriň we çaklamalaryň anyk, ylmy taýdan barlanan

usullaryny kesgitlediler.Syýasy derňewleriň usullaryna şu aşakdakylar degişlidir:

1)Soraglary geçirmek usuly.Halkyň arasynda dürli syýasy meseleleri boýunça soraglary geçirmeklik usulyň üsti bilen halkyň pikirleriniöwrenmek bolup durýar.

Meselem:saýlaw kompaniýa wagtynda wezipä dalaş edýänler barada maglumatlary almak.

2 .Syn etmek-dürli syýasy meselelere syn etmek bilen,bu syýasy meselelere ýa-da ulgamlaryna has anyk akyl ýetirmek,öwrenmek hem ösdürmek bolup durýar.

3)Kontakt-analizler-amaly görnüşünde,hakyky real durmuşdaky bolup geçýän syýasy hadysalarywe wakalary olaryň geçýän wagtynda derňewler hem barlaglardan geçirmeklik.

4)deňeşdirme barlaglar-deňeşdirme ylmy usulyny ulanyp ulgamlary we syýasy düzümlerini öz arasynda deňeşdirip, olaryň aratapawutlaryny öwrenip, şol sistemalaryň gowy, pozitiw elementlerini geljekki onuň ösüşleri üçin ulanmaklyk,peýdalanmak.

5)Nusgalaşdyrmagyň usullary-ýagny,syýasy sistemalary syýasy durmuşy we syýasy wakalara has gowy akyl ýetirmek üçin ulanylýar.

Syýasy çaklamalaryň usullaryna şu aşakdakylar degişlidir:

1.Ekstapolisiýa usuly-pikirleniş derejesindäki bolup geçýän proses:ýagny häzirki hakyky syýasy wakalaryň geljekdäki dowamy,geljekdäki wakalar häzirki wakalardan gelip çykýarlar.

2)Deňeşdirme usuly-geçmişde syýasy wakalaryň menzeşligini kesgiltläp-geljekde ýene-de şunuň ýaly wakanyň gaýtalanjakdygynyçaklamak.

3)Ssenariýalaryň usuly-dünýäde ýa-da sebitde geljekde bolup biljek syýasy wakalaryň görmüşlerini taýýarlamaklyk.Esasan gürrüň konfliw ýagdaýda gidýär.Şu usuly Türkmenistan

döwleti prewentiw –önüne alyş diplomatiýa sebitdäki merkezi hökmünde ulanyp bilýar.

4)Geljekki wakalary modelirlemek usuly-ýagny geljekde bolup biljek syýasy wakalary model ýa-da nusga görnüşünde düzmek.Şu usulyň üsti bilen syýasy ulgamlaryny we düzümlerini has gowy öwrenmek bolýar.

Modelirlemek usuly syýasy derňewlerde we çaklamalarda örän peýdaly bolup durýar.Bu usulyň çäklerinde syýasy gatnaşyklaryň geljekki ýagdaýlary baradaky bilimlerini obýektiň geljekki şekilini döretmek üsti bilen gazanylýar.Şol obýektiň şekili matematiki formula,funksiýa,grafik,shema,karta görnüşünde edilýär.

5)Ekspert bahasy

6)Ulgamlaýyn modelirlemek

Syýasy derňewleriň we çaklamalaryň usullarynyň ähmiýeti örän uly.Şu usullaryň üsti bilen syýasaty öwrenýän alymlar döwletiň syýasy ulgamyny,onuň gurluşuny,düzümini öwrenýärler,oňa akyl ýetirýärler hem-de häzirkі syýasy wakalaryň geljekdäki ösüşini çaklamaklaryny öwrenýärler.Diňe ylmy usullary ulanmak bilen hakyky real netijä gelip bolýar.Onuň esasynda bolsa ylmy syýasy çaklamalar döreýärler.Ylmy syýasy çakalamalar bolsa öz nobatynda syýasy ylmyňy kämilleşdirýärler.Syýasy çakalamalar bilen döwletiň ýöriteleşdirilen edaralar meşgul bolýarlar.Geljekki syýasy wakalaryň we hadysalaryň önünden name bilen tamamlanjakdygyny aýtmak-bu häzirkі zaman iň döwrebap usullarynyň we ugurlarynyň biridir.

Tema: Syýasy derňewde taglymatlaryň zerurlyklary we orny

Taglymat ýa-da teoriýa –grek dilinden terjime edilende –barlamak,öwrenmek,akyl ýetirmek diyen manyny berýär.Sözün

giň manysynda,taglymat-bu pikirleriň garaýyşlaryň ideýalaryň toplумы bolup,ol daşky sredada bolup geçýär.Ol daşky sredada bolup geçýän hadysalary düşündirmek we olara akyl ýetirmek we şoňa meňzeşlere gönükdirilendir. Taglymatlaryň kömegi bilen adamlar ylmy açyşlary edip bilýärler.Syýasy derňewde taglymatyň örän uly ähmiýeti bardyr.Taglymat syýasy derňewleriň usuluny saýgarmakda zerur işdir.

Häzirki zaman ylmynda taglymatlaryň birnäçe görnüşleri bar.Olara şu aşakdakylar degişli:

- 1.Empiriki esasly taglymatlar:Olar öz içinde eksperimentleriň dowamynda toplanan bilimleri hem maglumatlary jemleýärler.
- 2.Teoriýa esasly taglymatlar-olar öz içinde umumy kanunlary,garaýyşlary,ideýalary jemläp,obyekti ideallaşdyrylan görnüşünde başlangyç tapgyrynda öwrenýärler.
- 3.Logiki taglymat-Oz içinde köp sanly logiki netijeleri,subutnamalary jemleýär.
- 4.Taglymatyň jemleýiji görnüsi-ol hemme pikirleri,garaýyşlary subut edilen maglumatlary öz içinde jemleýär.

Ylmy taglymatlaryň geçirilýan syýasy derňewlerde örän uly ähmiýeti bar.Taglymatlary düzýän aýry-aýry elementleriň üsti bilen analizda deňeşdirme usuluny ulanyp ylmy netijelere gelip bolýar.Ylmy netijeleri jemlemekden soňra taglymatlaýyn derňewleriň esasynda alymlar syýasy çaklamalary döredýärler.Taglymatlaryň esasynda derňew işlerini geçirmek häzirki pursatda in döwrebap hem ýokary netijeli usullaryň biri bolup durýar.Öz nobatynda taglymatlaryň esasynda derňew işleri geçirmek syýasy çaklamalary döreymäge mümkinçilik berýär.Hyýaly taglymatlary ulanmn alymlar diňe anyk taglymatlary ulanýarlar.

Tema: Syýasy derňewleri geçirilen döwürde gözegçilik işleriniň ähmiýeti

Alymlaryň geçirýän syýasy derňewleri, we şonuň bilen bagly işlere ýörite şoňa degişli edaralaryň hem hünärmenleriň tarapyndan berk we üznüksiz gözegçilik etmek in zerur meseleleriň biri bolup durýar.

Syýasy derňew işleri geçirilýän döwürde gözegçilik edýänleriň tarapyndan uly we jogapkärli işler geçirilýar. Olaryň esasy wezipesi-geçirilýän syýasy derňewler normatiwleriň çäklerinden çykamazlygyny üpjün etmekden durýar. derňew işleriň kanunalaýyklygyny, ýalňyşsyz dowam edýändigini üpjün etmek ony berk gözegçilik astynda saklamak, we ýalňyşlary düzetmekden durýar.

Syýasy derňewleri geçirmek işiniň bir topar zerur kada-kanunlar , düzgünler, şertler-hökman amala aşyrmaly zatlaryň, talap edilýän işleriň sanyna girýar. Olaryň esasyalaryň biri bolsa derňew işiň dowamynda alymam maglumatlary derňemek bolup durýar. Ylmy syýasy derňewiň dowamynda alynan hemme maglumatlar alymlaryň tarapyndan varlanýlar we derňelýar. Alynan maglumatlary barlamak hem derňemek işlerine hünärmenler häzirki zaman in döwrebap tehniki we tehnologiýalary , ýagny kompýuter tehnikasyny ulanylýar, internet ulgamynda çykýarlar. Şonuň kömegi bilen syýasy derňew işleriň dowamynda alynan maglumatlar we informasiýalar çalt we ýokary derejede barlanýar we derňemek işi geçirilýar. Şeýlelik bilen –maglumatlary esasy şert bolup durýar.

Syýasy derňew işlerinde gözegçilik etmek örän wajyp hem möhüm wezipe bolup durýar. Gözegçilik etmek-örän zerur iş bolup durýar. Gözegçilik işiniň ähmiýeti örän uly bolup durýar. Umuman aýtsak gözegçilik işi döwletiň ähli ulgamlarynda we pudaklarynda hemişe zygiderli we üznüksiz

geçirilýär. Syýasy derňew işlerinde gözegçilik işi ýörite şoňa degişli guramalaryň we hünärmenleriň tarapyndan geçirilýär. Gözegçilik işiniň ähmiýeti-syýasy derňew normatiwleriň, kadakanalaryň çäklerinde geçirilmegini üznüksiz üpjün etmekden durýar. Gözegçilik etmek işiniň ähmiýeti syýasy derňewleriň dowamynda ýalňyşlary hem nädogry hereketleri öz wagtynda düzetmekden durýar.

Tema: Syýasy derňewiň ulgamlarynyň usuly

Ulgam-bu bitewi, umumy düşünje bolup aýry-aýry elementlerden we düzümlerden ybarat bolan düşünje. Ulgamy düzýän elementlerden biri-biri bilen baglanyşykly bolup hemişe özara gatnaşyklarynda hereket edýärler. Ulgam barada ilkinji düşüňjeler gadymy döwürde antic grek filosofiýasynda ýüze çykýarlar.

Ulgamyň häsiýetli tarapy-ol diňe ony düzýän elementler bilen baglanyşykly bolman tutuş daşky sreda bilen baglanyşyklydyr. Ulgamlar dürli görnüşli we dürli derejeli bolup ýönekeý we has çylşyrymly düzülen bolup hereket edýärler. Jemgyýet tebigat we älem dürli ulgamlardan ybaratdyr.

Ulgamyň esasy wezipeleri we maksatlary-aýry-aýry elementleri öz içinde jemläp olary bitewileşirmek köp dürli pudaklary bir merkezi topluma birleşdirmek. Ulgam bilen baglanyşykly ylmy meseleleri ulgamlaryny derňemek-syýasy ylmyň esasy usullaryň biri bolup durýar. Ulgamlaryny derňew işlerini geçirmegini netijesinde-alynýan ylmy maglumatlar bölekleyin, aýry-aýry bolman olar tutuş ulgama degişli bolup durýar. Ulgamlaryny derňew usuly ulanmak bilen-dürli ulgamlary deňeşdirip olaryň aratapawutuny anyklap ulgamy kämilleşdirmek üçin in gowy taraplaryny we elementlerini ulanmak hem ylmy derňewleriň esasynda-syýasy çaklamalary döretmek bolup durýar.

Ulgam diýen düşünje hemişe özgerzzýär hem üýtgeýär. Ulgamyň özgermegiň we üýtgemegiň öz usullary bar. Filsofiýa kanunlarynyň düýp manysyna laýyklykda ulgamy düzýän aýry-aýry elementler hemişe hereketde bolýarlar. Şol elementleriň , hereketleriň hem-de daşky sredalaryň täsiriniň netijesinde ulgam diýen düşünje hemişe özgerýär, kämilleşýär, üýtgeýär. Ulgamyň özgermegini üýtgemegini syýasaty öwrenýän alymlar ylmy barlaglaryň netijesinde subut edipdirler.

Jemgyýetçilik hadysalarynyň barlagyna ulgamlaryň çemeleşmek diýmek- bu häzirki zaman syýasaty öwrenişiniň umumy ylmyň in döwrebap usullarynyň biri bolup durýar.

Jemgyýetçilik hadysalaryna ulgamlaryň çemeleşmek işleriň netijesinde bolup geçýän syýasy hadysalara hemme taraplardan akyl ýetirmek mümkinçilik bar. Ulgamlaryň usulyň çäklerinde deňşdirme syýasy barlaglary geçirmegiň netijesinde döwletde, jengýetde bolup geçýän syýasy hadysalara has çuňňur akyl ýetirmäge mümkinçiligi ulanýarlar.

Ahyrky netijede bolsa bu ylmy usullary bolsa bu ylmy usullary ulanmaklyk-syýasaty öwreniş ylmy baýlaşdyrýar hem kämilleşdirýär.

‘Häzirki zaman halkara gatnaşyklaryň ulgamy’

Häzirki zaman dünýäsi-bitewi ulgam hökmünde syýasaty öwreniş alymlaryň tararyndan öwrenilýär. Häzirki zaman dünýäsi bitewi ulgam hökmünde öz içine adamzat jemgyýetini, tebigaty, älemi alýar. bitewi ulgam hökmünde häzirki zaman dünýäsi ähli beýleki ulgamlary , pudaklary ugurlary we ýörelgeleri öz içine alýar. Häzirki zaman dünýäsi halkara gatnaşyklaryň bir bitewi ulgam hökmünde hereket edýär. Häzirki zaman dünýäsi ulgam hökmünde öz içine ikiýüzden gowrak döwletler alýar. Bu döwletler dürli ugurlardan hem pudaklardan özara gatnaşyklary ýola

goýuplary üsünliklidurmuşa amala aşyrýarlar.Bu ulgamda-Garaşsy Baky Bitarap Türkmenistanyň öz abraýly orny bar.

Häzirki zaman dünýäsiniň ulgamy birnäçe böleklere bölünýär.Bu bölekler özara baglanyşykly elementler bolup,olar hemişe beýleki düzümler bilen aragatnaşyklary saklaýarlar.Biri-birine baglanyşykly bolup olar häzirki zaman halkara sistemany emele getirýärler.

Häzirki zaman dünýäsiniň ulgamy esasan gündogar we günbatar ulgamlaryna bölünýär.Bu adamzat jemgyýetine degişli nukdaýnazardan kesgitlenilýär.Bulardan başga häzirki zaman dünýäsiniň ulgamy bölekleýin tebigaty we älemi (kosmosy) öz içine alýar.

Tema: Häzirki zaman dünýäniň böleklere ölünmegi we olaryň häsiýetnamasy

Düýäniň böleklere bölünmegi-gadymy gresiýa medeniýetinden gelip çykýandyr.Gadymy grekler özlerini ýewropanyň tarapdarlary hökmünde Kabul edip gündogara garşy çykdylar.Gündogar diýip ,hem Eýrana diýdiler,soňra bolsa öz ýurtlaryndan gündogara ýerleşen ähli dünýäni göz önünde tutdylar.

Adamzadyň taryhynda taryhyň dowamynda ‘Günbatar we Gündogar’düşünjeler birnäçe gezek öz mazmununy üýtgetdiler.Umumy taryhy nukdaýnazardan günbatar we Gündogar diýilip,adamzadyň iki sany dünýägaraýşyny ,siwlizasiýasyny göz önünde tutulýar.Ikimji jahan urşundan soň Günbatar we Gündogar diýip döwletleriň özara garşy toparlaryna bölünmek we 1946 ýylda dörän “Sowuk urş”ýagdaýyny atlandyrylypdyr.” Sowuk urş”gutarandan soň Gündogar we Günbatar düşünjeleri ýene üýtgedi.Demirgazyk,Günorta,Gündogar,Günbatar-halkara gatnaşyklaryň podsistemasydyr.

Häzirki döwürde halkara gatnaşyklaryň uly ulgamy hereket edýär. Häzirki dünýäde 200-den gowrak döwletler bar. Olar esasan BMG-nyň agzalary bolup durýar. Ýewropa, Aziýa, Amerika, Afrika, Awstraliýa kontinentleriň

döwletleri, Demirgazyk, Günorta, Gündogar, Günbatar halkara gatnaşyklaryň sistemasyna girýän döwletleri köp ugurlardan özara gatnaşyklaryna geçirýärler.

Häzirki dünýäde döwletler ösüş derejesine görä-bölekleyin dürli hakara sistemalaryna we halkara guramalara girýärler. Meselem: Dünýäniň in ösen ýurtlaryna 8 sany döwletler

girýärler. ABŞ, Angliýa, Fransiýa, Germaniýa, Italiýa, Ýaponiýa, Şwesiýa we Russiýa. Täze ösýän döwletler- Hytaý, Hindistan, Braziliýa, Koreýa, Turkiýa we beýlekiler-20 sany ýurtlary birleşdirýän gurama girýärler. Dürli syýasy guramalara girýän dünýäniň döwletleri häzirki zamanada halkara gatnaşyklaryň ulgamyny düzýärler.

Dünýäniň döwletleri özarasynnda dürli ugurlar we pudaklar boýunça gatnaşyklary geçirýärler: Syýasy, ykdysady, sosial, medeni, gumanitar we beýleki ugurlarda.

Garaşsyz Baky Bitarap Türkmenistan döwleti häzirki zaman dünýäsiniň onlarça döwletleri bilen ikitaraplaýyn hem köptaraplaýyn gatnaşyklary geçirip dur. Bu gatnaşyklaryň netijesinde Türkmenistan döwleti in täze döwlrebap tehnikalary we tehnologiýalary ulanyp, öz Garaşsyz Baky Bitarap döwletini has-da ösdürýär we kämilleşdirýär.

Tema: Dünýäniň syýasy ulgamyny bitewileşdirýän meseleleriň häsiýetnamasy.

Häzirki zaman dünýäsinde 200-den gowrak döwletler bar. Bu döwletler Günbatar Gündogar, Demirgazyk, Günorta, Ýewropa, Aziýa, Amerika, Afrika, Awstraliýa degişlidir. Häzirki dünýäde döwletler dürli ugurlar we pudaklar boýunça özara gatnaşyklaryny geçirýärler-syýasy, ykdysady sosial, medeni, gumanitar ugurlardan häzirki dünýäni bitewileşdirýän meselelere şu aşakdakylar degişlidir:

- 1) Dünýä hojalygy
- 2) Derwaýys meseleleri
- 3) Medeniýetiň ösmegi
- 4) Hyzmatdaşlyk

Bu meseleleri çözmek üçin dünýäniň döwletleri uly hem köpdürli gatnaşyklary ýola goýýarlar.

Garaşsyz Baky Bitarap Türkmenistan döwleti öz Garaşsyzlygyny hem özbaklygyny gazanandan soň halkara gatnaşyklarynyň ulgamynda özüniň ornuny berk tutupdyr. 1991-ýylyň 26-njy oktyabrynda Türkmenistanyň mejlisiniň Kabul eden jarnamasynda Türkmenistan döwleti özüni bütün dünýä halkara syýasatynyň subýekti hökmünde ykrar edipdir. 1992-nji ýylyň 2-nji martyndan Türkmenistan döwleti Garaşsyz subýekt bolup, BMG-nyň agzalygyna Kabul edilipdir. Garaşsyz Baky Bitarap Türkmenistan döwleti birnäçe halkara guramasynyň agzasy bolupyr. 1995-nji ýylyň 12-nji dekabrynda Türkmenistan döwleti BMG-nyň ýörite sessiýasynda dünýäniň 185 döwletleriň bir agyzdan ses bermegi bilen-hemişelik Bitarap diýen ýörite statusa eýe bolýär. Garaşsyz Baky Bitarap Türkmenistan döwleti häzirki dünýäniň onlarça döwletleri bilen köpdürli gatnaşyklary ýola goýup, geçirip dur. Häzirki Türkmenistanda onlarça döwletleriň ilçihanalary hereket edýärler, öz nobatynda Türkmenistanyň ilçihanalary dünýäniň onlarça döwletlerinde işläp ýörler.

Tema: Taglymatlaýyn düşünjäniň döremegi we syýasaty öwrenişde gipotizeler

Taglymat(teoriýa)-sözün giň manysynda garaýyşlaryň düşüňjeleriniň ideýalaryň kompleksi bolup ol daşky sredada bolup geçýän hadysalary öwrenmek,olara akyl ýetirmek,olaryň sebäplerini düşünmäge gönükdirilendir.Taglymat-jrmgyýetçilik tejribä esaslanyp,hakykat barada,daşky sreda barada jemleýiji bilim berýän örän möhüm serişde bolup durýar.Taglymatda jemlenen bilimi esaslanyp adamlar täze açyşlary edip bilýärler. Taglymat-ylmyň ,bilimiň ösen hem çylşyrymly formasy bolup durýar.Ylmy bilimiň beýleki formalaryna ylmyň elementleri degişlidir.

Taglymat we hakykat ikisi aýrylmaz baglanyşykly düşüňjeler bolup durýar.Taglymat ýa-da teoriýa – daşky sreda hakynda bilimleriniň hem pikirlerini jemlriýiji kompleksi bolup ol hakyky durmuşda amaly görnüşünde durmuşa geçirilýär. Taglymatyň üsti bilen hakykat ýönekeýleşdirilýär we düşündirilýär.Taglymat(teoriýa)-haskykata ýakynlaşmaga mümkinçilik berýär.Taglymatda jemlenen bilimler we garaýyşlar hakyky durmuşda subut edilýär,şol pursatda taglymat (teoriýa)we hakykat biri-biri bilen sepleşýärler,biri-birine güýçli täsir edýärler.Ahyrky netijede bolsa taglymat we hakykat-ikisi arabaglanyşykly düşüňjeler bolup durýar.

Syýasy ylymda ylmy derňewleriniň esasy görnüşi taglymat derňewler bolup durýar.Ylmy barlaglar tamamlanandan soň-täze çaklamalar we garaýyşlar öňe sürülýär.Taglymat şol garaýyşlary we çaklamalary esaslandyrýar.Çaklamalar taglymat taýdan tassyklanylýan ýagdaýynda-adamlaryň taglymata bolan ynamlaryny has ýokarlandyrýar.

Eger-de taglymat esasynda düzülen syýasy çaklamalar dogry bolup çykmasalar onda syýasaty öwrenýän alymlar başga barlag ýollaryny we taglymatlary gözlemelidirler.

Taglymat derňewiň esasy ylmy netijelri-şu aşakdakylardan ybaratdyr:

- 1) Taglymatlar derňew döwründe ylmy barlagdan geçýärler.
- 2) Taglymatlar hakykat bilen deňeşdirilýär.
- 3) Taglymtlaryň esasynda täze açyşlar edilýär.
- 4) Taglymat derňewiň esasynda, onuň netijesinde syýasy çaklamalar döredilýär.
- 5) Taglymatderňewiň netijesinde birnäçe taglymatlar deňeşdirmek usulundan geçip, olaryň aratapawutlary anyk edilýär.

Tema: Taglymatyň logiki gurluşy

Taglymatyň (teoriýa)logiki gurluşy- taglymat öz gurluşy we öz düzümi boýunça –filosofiýanyň we logikaň kanunlaryna esaslanýar. Daşky sreda hakyndaky garaýyşlar hem pikirler Hyýaly (abstrakt) görmüşünden anyk (kontkret)görnüşe gelmekligi –munuň özi içki logika laýyk gelýär. Taglymatyň logiki gurluşy ,ýagny daşy gurluşy hem içki gurluşyň logikaň kanunlaryna laýyklykda turuwbaşdanm düzülýar. Taglymaty düzýän syýasy pikirler, garaýyşlar, düşünjeler logika narmatiwlaryna laýyklykda düzülip, syýasy derňew çaklama işlerinde öz pozitiw roluny oýnaýarlar.

Taglymata edilýan talaplar-Häzirki zaman syýasy ylymda taglymatlara (teoriýalara)birnäçe talaplar edilýär. Bu talaplara şu aşakdakylar degişli:

- 1) Taglymatyň içki logikaly we garşylyksyz bolmagy
- 2) Taglymatyň yzygiderliligi
- 3) Taglymatyň düşnükililigi
- 4) Taglymatyň elýeterliligi

Taglymata edilýän talaplar onlarça ýyllaryň dowamynda alymlaryň tarapyndan düzülipdir. Taglymatlar ýokarda görkezilen talaplara doly laýyk gelýän ýagdaýda –olary

üstünlükli taglymatlaýyn derňew işlerinde ulanyp soňra bolsa onuň esasynda syýasy çaklamalary,prognozlary dürli gipotizalary döredip bolýar.

Taglymatyň yzygiderlilik diýmek –bu onuň logiki normatiwlerine we kada-kanunlaryna laýyklygynda düzüldigini aňladýar.Taglymatyň yzygiderlilik-bu oňa edilýän talaplarynyň biri bolup durýar.Taglymat diýen zat hökman öz düzülişinde we soňraky ösüşinde yzygiderlilikli bolmalydyr.Yzygiderli bolmak diýmek –taglymatyň hemme içki elementlerkada-kanunlaryna laýyklykda ýerbr-ýer ýerleşmregi hem-de taglymatyň hereketleriniň yzygiderli geçmegini öz içine alýar.

Tema: Taglymatyň ununylygy, tygşylylygy,düzgüni we kämilliligi

Taglymatyň umumylygy-Taglymatyň umumylygy diýmek – onuň öz içine tutuşluguna beýleki hemme garaýyşlary we pikirleri alyp dünýäniň häzirki döwründäki syýasy wakalary ,syýasy hadysalary umuman syýasy durmuşy –derňewden hem normatiw analizlerden geçirip,alynan ylmy maglumatlary jemläp onuň esasynda dürli syýasy çaklamalary we prognozlary döretmek bolup durýar.

Taglymatyň umumylygy sebäpli derňew we normatiw analizler geçirilende taglymatyň umumylygy we onuň bilen baglanyşykly meseleler syýasaty öwrenýän alymlaryň tarapyndan barlag işleri geçirilende doly subut edilendir.

Taglymatyň tygşylylygy- Taglymatyň tygşylylygy diýmek birinjiden onuň öz içine alýan elementleri we düzümlerine tygşylylyk nukdaýnazardan çemeleşmeklik bolup durýar.Taglymatlar düzülide,olar turuwbaşdan tygşylylyk

esasynda formirlenýärler.Şeýlelik bilen taglynatyň tygşytlylygy oňa edilýän talaplaryň biri bolup durýar.

Taglymaty tygşytlylygy syýasy derňew we çaklama işiniň dowamynda anyklanylýar.Taglymatyň tygşytlylygy we beýleki oňa edilýän talaplar –taglymatlaryň has kämilleşmäge itergi berýär.

Tema: Abstraklykdan (Hyýallykdan) anyklyga 'anyk taglymaty

Abstrakt barlaglar-bu hyýaly barlaglar diýmekdir.Abstrakt barlaglary geçirmegini esasy maksady syýasy derňew işleri geçirilýän döwürde kem-kemden hyýaly nukdaý nazardan seredilýän zatlara anyk görnüşünde seredip başlamak.Soňra olara deňeşdirip ,aratapawutlaryny anyklamak,belli bir ylmy netijelere gelmek bolup durýar.Umuman ylmy barlaglaryň netijesinde abstrakt (hyýaly barlag)ýokary netijeli hemişe ulanylýan usullaryň biri bolup durýar.Abstrakt barlagdan anyk barlaga geçip , alynan netijeleri jemläp ,geçirilen derňewleriň esasynda syýasy çaklama döredilýär.

Anyk barlaglar-ylmy syýasy barlaglar geçirilýän barlaglar geçirilýän prosesini dowamynda anyk barlaglar abstrakt ýa-da hyýaly barlyklaryň ýerine akyl ugurlary bilen gelip ony çalyşýar we barlag işini dowam edýär.Anyk barlaglaryň üsti bilen taglymat bilen gözegçiligiň arasyndaky baglanyşyklar subut edilýär.Anyk barlaglaryň düzümi:

- 1)Işçi gipotiza
- 2)Ölçeklilik
- 3)Taglymatyň ynymlylygy

Anyk barlaglaryň üsti bilen jemgyýetiň syýasy durmuşy,syýasy ulgamy taglymatlaýyn usul bilen derňew prosesinden geçip,soňra syýasy çaklamalar onuň esasynda döredilýär.

Tema: Barlaglary planlaşdyrmak

Barlaglaryň maksady we maksatnamasy-Ylmy syýasy barlaglaryň esasy maksady jemgyýetiň syýasy ulgamyny hem umuman syýasy durmuşuny dürli usullaryň üsti bilen öwrenmek oňa akyl ýetirmek we syýasy derňewden geçirmek we olaryň netijelerini jemläp olaryň esasynda syýasy çaklamalary ,ýa-da syýasy pragnoz we gipotezalary döretmek bolup durýar.Barlaglaryň maksatnamalaryna alternatiw gipotezalar salynýar.Barlag işleri başlamak – ilki barlaglaryň maksatnamsy taýýarlanylýar we düzülýär.

Maksatnamalaryň tapgyrlary:

- 1)Eksperimental maksatlary taýýarlamak
- 2)Toparlaryň kemala gelşi
- 3)Barlaglaryň maksatnamasyny saýlamak

Barlaglary planlaşdyrmak- bu mesele syýasy ylymda esasy meseleleriň biri bolup durýar.Geçiriljek ylmy barlaglary planlaşdyrmak işi 1-2 ýyl önünden başlanýar.Geljekki ylmy barlaglary planlaşdyrmak maksady bilen – onuň wezipeleri,maksatlary,ugurlary edilmeli işleri -ýörite maksatnamada beýan edýär.Soňra bu maksatnama köpçülikleýin maslahatlaşylýar hem-de tasyyklanylýar.Barlaglary planlaşdyrmak –bu umuman ylymyň öz kada-kanunlarynyň düzgünleriň talaplary diýip düşünmek gerek.Barlaglary planlaşdyrmak işiň dowamynda maksatnamada edilmeli işleri öz tertibi boýunça yzygiderli goýulýar.Munuň özi kanun,hukuk nukdaýnazardan logika gabat gelýär.

Tema: Barlaglaryň usuly:sorag etmek

Ylmy barlaglaryň esasy hem möhüm usullarynyň biri sorag etmeklik bolup durýar.

Sorag etmekligiň geçirmekligi birnäçe tapgyrlara bölünýär.Habar soraşma barlaglar 4 hili maglumatlardan durýar:

- 1)Bilim maglumatlary
- 2)Ylym maglumatlary
- 3)Gatnaşyk maglumatlary
- 4)özüni alyp baryş sagatlary

Habar soraşmagyň döwürleri;

- 1)maksat kesgitlemek
- 2)tertiple düzmek
- 3)gurallary taýýarlamak
- 4)meýilnamalaşdyrmak
- 5)soraglary saýlap almak
- 6)edilmeli işleri düşündirmek
- 7)habar soraşma-hat üsti bilen telefon arkaly gös-göni ugurlaryndan birini saýlamak ýa-da birini ulanmak
- 8)gözegçilik barlagy
- 9)kadalaşdyрма
- 10)analiz etmek we hasabat düzmek

Sorag etmekligiň planlaşdyrmak meselesi- bu syýasy derňew we ylmy analiz geçirmek işlerinde möhüm wezipeleriň biri bolup durýar.Sorag etmekligi planlaşdyrmak işi-ilki bilen soraglary we olaryň mazmunlaryny önünden taýýarlamak işinden başlanýar.Sorag etmekligi planlaşdyrmak-bu syýasy derňew we çaklama işlerinde zerur şert bolup durýar.Şol bir wagtda sorag etmekligi planlaşdyrmak işi-jemgyýetiň syýasy durmuşyny has çunňur öwrenmegiň şertidir.

Edebiýat

1. Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Mälikgulyýewiç Berdimuhamedow. Gysgaça terjimehal. - Aşgabat, 2007.
2. Berdimuhamedow Gurbanguly. Türkmenistan – sagdynlygyň we ruhubelentligiň ýurdy. - Aşgabat, 2007.
3. Berdimuhamedow Gurbanguly. Türkmenistanda saglygy goraýşy ösdürmegiň ylmy esaslary. - Aşgabat, 2007.
4. Berdimuhamedow Gurbanguly. Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek – bagtdyr. - Aşgabat, 2007.
5. Berdimuhamedow Gurbanguly. Eserler ýygındysy. I tom - Aşgabat, 2007.
6. Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň daşary syýasaty. Wakalaryň hronikasy. - Aşgabat, 2007.
7. Gurbanguly Berdimuhamedow. Halkyň saýlany we ynam bildireni. - Aşgabat, 2007.
8. Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň ýurdy täzedan galkyndyrmak baradaky syýasaty. - Aşgabat, 2007.
9. Türkmenistanyň Konstitusiýasy. – Aşgabat, 2008.
10. Berdimuhamedow Gurbanguly. Döwlet adam üçindir. – Aşgabat, 2008.
11. Berdimuhamedow Gurbanguly. Ösüşiň täze belentliklerine tarap. Saýlanan eserler. 1-nji tom. – Aşgabat, 2008.
12. Beýik Özgertmeleriň ýyl ýazgylary. Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň 2007-nji ýylda alyp baran işleriniň hronikasy. 1-jı goýberiliş. - Aşgabat, 2008.

13. Berdimuhamedow Gurbanguly. Ösüşiniň täze belentliklerine tarap. Saýlanan eserler. 2-nji tom. – Aşgabat, 2009.
14. Berdimuhamedow Gurbanguly. Ahalteke bedewi – biziň buýsanjymyz we şöhratymyz. – Aşgabat, 2009.
15. Berdimuhamedow Gurbanguly. Türkmenistanyň dermanlyk ösümlikleri. Aşgabat, 2009.
16. Ata arzuwyny amala aşyryň agtyk. – Aşgabat, 2009.
17. Beýik Özgertmeleriniň ýyl ýazgylary. Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň 2008-nji ýylda alyp baran işleriniň hronikasy. – 2-nji göýberiliş, Aşgabat, 2009.
18. Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň Türkmenistanyň Mejlisiniň IV çagyryşynyň birinji maslahatynda eden Çykyşy (2009-njy ýylyň 9-njy ýanwary). – Aşgabat, 2009.
19. Türkmenistanyň Prezidenti, Türkmenistanyň Ýaragly Güýçleriniň Belent Serkerdebaşysy Gurbanguly Berdimuhamedowyň Türkmenistanyň döwlet howpsuzlyk geňeşiniň giňeldilen mejlisinde Sözlän sözi (2009-njy ýylyň 21-nji ýanwary). // Türkmenistan. 2009. 22-nji ýanwar.
20. Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň Türkmenistanyň diplomatik korpussy bilen geçiren maslahatynda Sözlän sözi (2009-njy ýylyň 18-nji fewraly). // Türkmenistan. 2009. 19-njy fewral.
21. Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň EKO-nyň ýokary derejedäki 10-njy ýubileý duşuşygynda eden Çykyşy (Tähran, 2009-njy ýylyň 11-nji marty). // Adalat. 2009. 13-nji mart.
22. Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň GDA ýurtlarynyň daşary işler ministrleriniň geňeşiniň mejlisindäki Çykyşy (Aşgabat,

- 2009-njy ýylyň 10-njy apreli). // Türkmenistanyň Prezidentiniň metbugat çapary. 2009. 17-nji aprel.
23. Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň „Energiýa serişdeleriniň ygtybarly we durnukly üstaşyr geçirilmegi hem-de durnukly ösüşi we halkara hyzmatdaşlygy üpjün etmekde onuň hyzmaty“ atly ýokary derejedäki Halkara maslahatynda Sözlän sözi. (Aşgabat, 2009-njy ýylyň 23-nji apreli). // Türkmenistan. 2009. 24-nji aprel.
24. Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň Aral kölüni halas etmegiň halkara gaznasyna esaslandyryjy döwletleriň baştutanlarynyň sammitinde Sözlän sözi. (Almaty. 2009-njy ýylyň 28-nji apreli). // Türkmenistanyň Prezidentiniň metbugat çapary. 2009. 8-nji maý.
25. Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň Ministrler Kabinetiniň göçme mejlisinde Sözlän sözi. (2009-njy ýylyň 12-nji iýuny). // Türkmenistanyň Prezidentiniň metbugat çapary. 2009. 19-njy iýun.
26. Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň „Awaza“ milli syýahatçylyk zolagynda ilkinji desgalaryň açylyş dabarasynda eden çykyşy. (2009-njy ýylyň 15-nji iýuny). // Türkmenistanyň Prezidentiniň metbugat çapary. 2009. 19-njy iýun.
27. Berdimuhamedow Gurbanguly. Türkmenistanyň ykdysady strategiýasy: halka daýanyp, halkyň hatyrasyna// Türkmenistan. 2010. 10-njy maý.
28. Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň Türkmenistanyň Ýaşulularynyň maslahatynyň mejlisinde sözlän sözi (Daşoguz, 2010-njy ýylyň 14-nji maýy). // Türkmenistan. 2010. 15-nji maý.

29. Политология (учебное пособие) М. 2001
30. Политология. М. 2002
31. Политический словарь. М. 1998
32. Политология. Учебник для вузов. М.2002
33. Гуревич П.С. Основы философии. М.2002
34. Интернет – материалы сайт: РАГС М.2008

Mazmuny

Giriş.....	7-8
Tema: Syýasy derňewleriň we çaklamalaryň ugurlary we usullary.....	8-10
Tema: Syýasy derňewleriň prosesi.....	10-11
Tema: Syýasy derňewleriň we çaklamalaryň usullary.....	11-13
Tema: Syýasy derňewde taglymatlaryň zerurlyklary we orny.....	13-14
Tema: Syýasy derňewleri geçirilen döwürde gözegçilik işleriniň ähmiýeti.....	15-16
Tema: Syýasy derňewiň ulgamlaryň usuly.....	16-18
Tema: Häzirki zaman dünýäniň böleklere bölünmegi we olaryň häsiýetnamasy.....	18-19
Tema: Dünýäniň syýasy ulgamyny bitewileşdirýän meseleleriň häsiýetnamasy.....	20
Tema: Taglymatlaryň düşüňjäniň döremegi we syýasaty öwrenişde gipotizeler.....	21-22
Tema: Taglymatyň logiki gurluşy.....	22-23
Tema: Taglymatyň ununylygy, tygşylylygy, düzgüni we kämilliligi.....	23-24

Tema: Abstraklykdan (Hyýallykdan) anyklyga anyk taglymaty.....	24
Tema: Barlaglary planlaşdyrmak.....	25
Tema: Barlaglaryň usuly:sorag etmek.....	26
Edebiýat.....	27-30